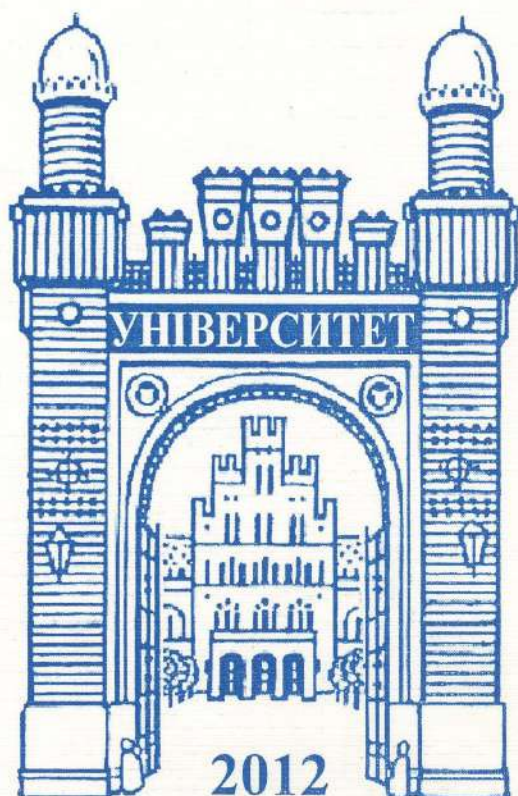

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 610-611

Економіка

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 610-611

Економіка

Збірник наукових праць

Чернівці

Чернівецький національний університет

2012

Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових праць. Вип. 610-611. Економіка. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. - 204с.

Naukovy Visnyk Chernivetskooho natsionalnoho Universitetu: Zbirnyk Naukovykh Prats. Vyp. 610-611. Ekonomika. – Chernivtsi: ChNU, 2012. - 204p.

У науковому віснику представлені різноманітні аспекти розвитку інституційних систем національних економік. Розглядаються актуальні проблеми історії економічної науки, теорії і практики економічного зростання, функціонування фінансового механізму, маркетингової системи, економіки підприємства та організації підприємництва, міжнародної економіки та економічної кібернетики.

Розрахований на науковців, фахівців-практиків, викладачів навчальних закладів, аспірантів, студентів - усіх, кого цікавлять теоретичні та прикладні аспекти економічних досліджень.

In the scientific journal presents various aspects of the institutional systems of national economies. Actual problems of the history of economic science, theory and practice of economic growth, the functioning of the financial mechanism, marketing systems, enterprise economics and business organization, international economics and economic cybernetics.

Intended for researchers, practitioners, teachers of educational institutions, graduate students - all who are interested in theoretical and applied aspects of economic research.

Редколегія випуску:

Нікіфоров П.О., доктор економічних наук, професор (науковий редактор);
Лопатинський Ю.М., доктор економічних наук (заступник наукового редактора);
Запущляк В.М., кандидат економічних наук, доцент (відповідальний секретар);
Григорків В.С., доктор фізико-математичних наук, професор;
Євдокименко В.К., доктор економічних наук, професор;
Ковальчук Т.М., доктор економічних наук, професор;
Комарницький І.Ф., доктор економічних наук, професор;
Кузьмін О.Є., доктор економічних наук, професор;
Лютий І.О., доктор економічних наук, професор;
Саблук П.Т., доктор економічних наук, професор;
Юрій С.І., доктор економічних наук, професор.
Стороцьук Б.Д., кандидат економічних наук, доцент.

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Свідоцтво Міністерства України у справах преси та інформації
№ 2158 серія КВ від 21.08.1996

Загальнодержавне видання

Внесено до нового Переліку наукових фахових видань України
згідно постанови президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1-05/3
(Бюлетень ВАК України, № 5, 2010, ст. 10)

© Чернівецький національний
університет, 2012

ДИСПРОПОРЦІЇ СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ: ЛЮДСЬКОГО ТА ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛІВ

Аналізується коло питань, що стосуються формування таких складових національного багатства, як людський та природно-ресурсний потенціали, а також виявлення та мінімізація диспропорцій у процесі їх формування.

Ключові слова: національне багатство, диспропорції, дисбаланс, людський потенціал, природно-ресурсний потенціал.

Постановка проблеми. Наукові підходи до розуміння чинників розвитку соціально-економічних систем стрімко змінюються, що обумовлює необхідність створення цілісної макроекономічної картини стосовно головних економічних ресурсів держав - їхньої наявності, формування та розподілу, враховуючи перебіг змін у глобальному масштабі. Тому категорія найвищого рівня узагальнення системно-структурних економічних особливостей країн світу - національне багатство - потребує ґрунтовнішого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми становлення й динаміки формування національного багатства України, а відповідно і виявлення диспропорційності розвитку національної економіки знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних вчених Д.Белла, В.Геєця, Л.Григор'єва, П.Друкера, В.Іноземцева, В.Крем'я, Ж.Ліотара, Ф.Лук'янова, У.Мартіна, І.Масуди, Ф.Махлупа, Л.Мельника, А.Мокія, П.Нікіфорова, М.Пората, Р.Робертсона, М.Саліхова, Т.Стоун'єр, А.Толстоухова, А.Тоффлера, А.Турена, Ю.Хаяші, А.Чухно, Л.Шинкарук, І.Школи і ряду інших вчених.

Однак незважаючи на очевидні здобутки сучасної наукової думки, цілий ряд проблем, які пов'язані з динамікою та диспропорційністю розвитку таких складових національного багатства, як людський та природно-ресурсний потенціал і їх вплив на економіку країни в контексті формування політики економічного зростання, залишаються вивченими недостатньо повно. Саме цей напрямок нашого дослідження визначає невирішену частину загальної проблеми, якій присвячується дана стаття.

Формулювання цілей статті. Основними завданнями нашого дослідження є аналіз кола питань, що стосуються формування таких складових національного багатства, як людський та природно-ресурсний потенціали, а також

виявлення та мінімізація диспропорцій у процесі їх формування.

Виклад основного матеріалу. З того часу як Україна здобула незалежність, відбувається зменшення кількості та якості майже всіх елементів національного багатства (людський потенціал, природно-ресурсний потенціал, основний капітал та оборотні кошти в запасах товарно-матеріальних цінностей, елементи фінансового капіталу), зниження і заниження їхньої цінності. Однак потенціал економічного розвитку нашої держави залишається досить потужним. Найбільша частка у загальному обсязі вітчизняного національного багатства - 66,7% припадає на людський потенціал та 32,1% на природно-ресурсний потенціал (див. табл.1) [1, с. 150-151].

Людський потенціал країн з розвинутою ринковою економікою значно перевищує його обсяг в Україні, на душу населення якої припадає 282,2 тис. дол. США людського потенціалу: у Польщі цей показник дорівнює 412,1 тис. дол., Російській Федерації - 453,8, Швеції - 1375,3, Фінляндії - 1146,4, Німеччині - 1148,1, Франції - 1184,4, Швейцарії - 1687,4, США - 1751,9, Великій Британії - 1272,6 тис. дол. США (див. табл. 2) [1, с. 153-154].

Така суттєва різниця в обсягах людського потенціалу на душу населення у країнах світу передусім є наслідком різних можливостей доступу населення до інформаційних технологій та інших ресурсів (зокрема природних, фінансових), а не різного рівня державних видатків на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист, як це декларується багатьма вченими. Це пов'язано з тим, що ефективність витрат опосередковується впливом фактора індивідуальної здатності людини до навчання та наявністю можливостей реалізації отриманих знань, навичок, досвіду на практиці, а це істотно залежить від рівня суспільної інформатизації:

Таблиця 1

Обсяг і структура елементів національного багатства (людський та природно-ресурсний потенціали) України

Елемент національного багатства	Економічна оцінка				
	млрд. грн.	млрд. дол. США	% до заг. обсягу НБ	на 1 особу, тис. дол. США	на 1 кв. км території, тис. дол. США
Людський потенціал	66 734,3	13 214,7	66,7	282,37	21896,77
Природно-ресурсний потенціал, у т.ч.:					
Земельні ресурси	32 096,3	6 355,71	32,1	135,81	10531,42
Біотичні ресурси	23 522,7	4 657,96	23,5	99,53	7718,24
Водні ресурси	213,02	42,18	0,21	0,90	69,89
Мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси	229,38	45,42	0,23	0,97	75,26
Рекреаційні ресурси	7 922,07	1 568,73	7,9	33,52	2599,39
Екологічна місткість навколишнього середовища	188,97	37,42	0,19	0,80	62,00
	20,2	4,0	0,02	0,09	6,63

Таблиця 2

Людський капітал і потенціал країн світу

Країна	Людський капітал, трлн. дол. США	Середньо-річна кількість населення у 2007 р., млн. осіб	Людський капітал на одну особу, тис. дол. США	Незадіяні (некапіталізовані) людські ресурси		Людський потенціал, трлн. дол. США	Людський потенціал на одну особу, тис. дол. США
				%	трлн. дол. США		
Україна	12,36	46,8	264,0	6,4	0,84	13,2	282,2
Польща	14,19	38,2	371,5	9,6	1,51	15,7	412,1
Франція	68,5	63,1	1085,6	8,3	6,20	74,7	1184,4
Фінляндія	5,68	5,3	1071,5	6,9	0,42	6,1	1146,4
Німеччина	86,65	82,4	1051,6	8,4	7,95	94,6	1148,1
Швеція	11,74	9,1	1289,8	6,1	0,76	12,5	1375,3
Швейцарія	12,0	7,4	1621,6	4,0	0,5	12,5	1687,4
Сполучене Королівство	72,9	60,4	1207,0	5,2	4,0	76,9	1272,6
США	500,37	299,4	1671,3	4,6	24,13	524,5	1751,9
Російська Федерація	60,32	143,2	421,2	7,2	4,68	65,0	453,8

Згідно з даною таблицею, під незадіяним (некапіталізованим) потенціалом належить розуміти питому вагу безробітного населення у загальній кількості економічно активного населення.

кореляція між витратними коефіцієнтами й обсягами людського потенціалу на душу населення незначна, тоді як величина коефіцієнта інформатизації прямо пропорційна масштабам людського потенціалу.

Негативна тенденція зміни обсягу людського потенціалу в Україні супроводжувалася формуванням суттєвих диспропорцій між показниками народжуваності та смертності, посиленням економічної та інших видів

диференціації, низьким рівнем життя населення, депопуляцією населення тощо. Однією з найгостріших проблем на сьогодні залишається катастрофічне зменшення кількості населення України, що спостерігається з початку 90-х років

минулого сторіччя. З січня 1993 р. до лютого 2011 р. чисельність населення нашої держави скоротилася на 6,04 млн. осіб, а протягом січня 2011 р. - на 18,4 тис. осіб - до 45760,0 тис. осіб (див. рис. 1) [2].

Млн чол.

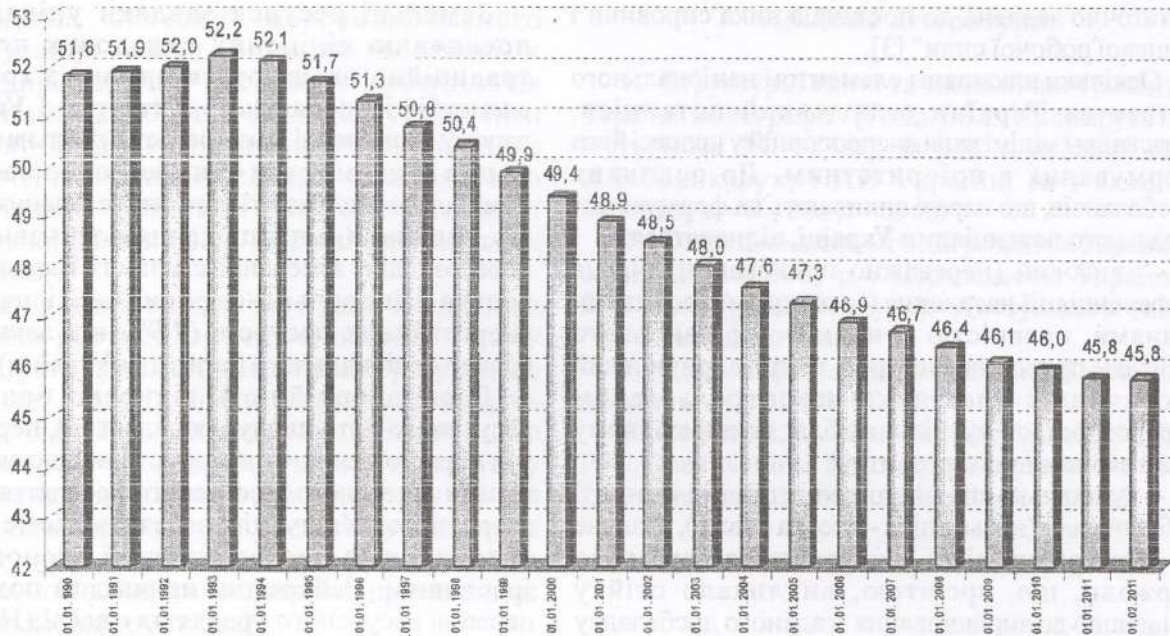

Рис. 1. Динаміка кількості населення України протягом 1990-2011 рр.

Незважаючи на невелике скорочення розриву між коефіцієнтами народжуваності та смертності населення України протягом 2005-2009 р., у 2010р. та в січні 2011 р. цей розрив збільшився до 5,1 в.п. (див. рис. 2), що загрозово для розвитку нашої нації [2].

Зазначені проблеми характерні й для інших країн світу, у т.ч. і розвинених, однак, як слушно зауважив В.Стешенко, "... від розвинених країн з

низькою народжуваністю Україна суттєвим чином відрізняється значним погіршенням якості населення. Демографічна криза не повинна зводитися до депопуляції. У багатьох розвинених країнах існує депопуляція, але там не йдеться про демографічну кризу. Характеру кризи демографічній ситуації надає деградація якості населення" [3].

Осіб

Рис. 2. Динаміка коефіцієнтів народжуваності та смертності населення України протягом 1990-2011 рр.

Досить вдало цю ситуацію охарактеризував і Г.Крючков, зауваживши, що "Україна сповзає у вкрай небезпечну деградаційну спіраль, коли поповнення робочої сили все менше покриває її природне зменшення... Україна може опинитися на узбіччі світового прогресу і її роль буде остаточно зведена до постачальника сировини і дешевої робочої сили" [3].

Оскільки ключовим елементом національного багатства України є людський потенціал, виявлення і мінімізація диспропорцій у процесі його формування є пріоритетним. До основних дисбалансів, що наразі впливають на формування людського потенціалу в Україні, відносяться:

- високий (переважно прихований) рівень диференціації населення (за доходами, освітніми рівнями, наявністю основного, фінансового капіталу, природних ресурсів та ін.), спричинений хаотичним і практично неконтрольованим перерозподілом суспільних благ на перехідному етапі економічного розвитку;

- унікальне співвідношення ціни та вартості робочої сили (низька ціна - висока якість), визнане на державному рівні конкурентною перевагою держави, що, зрештою, викликало стійку тенденцію до вирівнювання згаданого дисбалансу в напрямі погіршення якості робочої сили, тоді як, вочевидь, більш продуктивним для нашої країни було б вирівнювання даної диспропорції у напрямі стимулювання підвищення рівня доходів людей для забезпечення умов їх розширеного відтворення;

- значне скорочення середнього класу, опосередковане збільшенням питомої ваги населення, що знаходиться за межею бідності;

- низький рівень залежності між видатковими показниками (державними витратами на освіту, охорону здоров'я та ін. по відношенню до ВВП) та обсягами людського потенціалу на одну особу.

Одними з найважливіших є дисбаланси у нагромадженні освітнього потенціалу, збільшення якого традиційно пов'язується зі зростанням обсягів фінансування освітньої сфери, що, безумовно, є позитивним, але для зростання благополуччя людей і зменшення рівня економічного розшарування населення набагато важливіше підвищувати дієвість цих видатків. Гострою проблемою також залишається катастрофічне зменшення кількості населення України, що спостерігаються з початку 90-х років минулого сторіччя внаслідок диспропорційного перевищення коефіцієнтів народжуваності показниками смертності.

Другим за величиною елементом національного багатства (НБ) України є природно-ресурсний потенціал (ПРП), питома частка якого на 01.01.2008 р. становила 32,1%, а обсяг

дорівнював 32096,3 млрд. грн. (6355,71 млрд. дол. США) (див. табл.1) [1, с. 150-151]. У структурі природно-ресурсної складової національного багатства найбільша частка належить земельним ресурсам (23,5% - від загального обсягу НБ і 73,2% - від ПРП).

Земельні ресурси завдяки унікальному поєднанню ціннісних складових по праву традиційно вважаються одним із головних елементів національного багатства. І Україна в даному відношенні не є винятком: реальна цінність землі з кожним роком безперечно зростає, однак номінальна іноді навіть знижується і занижується, що пов'язано з процвітанням тіньових схем перерозподілу земельної власності. Вагома також частка мінерально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів (7,9% від загального обсягу національного багатства України).

Диспропорційність відносно природно-ресурсного потенціалу проявляється, передусім, у їх нераціональному використанні, що активізує прояви так званого "ресурсного прокляття", тобто зворотного зв'язку між забезпеченістю країни сировинними ресурсами та її економічним зростанням. Найкращим прикладом подолання перепон ресурсного прокляття є досвід Норвегії, застосування якого в Україні дало б змогу зупинити потік зловживань у процесі перерозподілу природно-ресурсної ренти і перетворити прокляття у благо. Згідно із законом, норвезьке нафтове багатство є суспільною власністю, і держава через податки та платежі акумулює майже 80% нафтової ренти. Через Стабілізаційний фонд і Фонд майбутніх поколінь держава інвестує нафтові доходи в іноземні цінні папери, зокрема для того, щоб забезпечити рівний доступ поточних і майбутніх поколінь до нафтового багатства країни, а також для запобігання поточного перегріву економіки. При цьому фінансування освіти є одним з основних завдань уряду. Видатки на освіту постійно зростають, і результати цієї політики вражають: частка людей, що навчаються у коледжі або університеті, зросла з 26% у 1980 р. до 62% у 1997 р. У роботі Е.Леамера підкреслюється, "...якщо модель підкріпити емпіричними доказами, то політичні рекомендації очевидні. Уряди країн, виробництво яких характеризується застарілим асортиментом товарів, але близьких до того, щоб розпочати виробництво нових, сучасних промислових товарів, повинно якісно змінити освітню систему, зокрема ліквідувати систему освіти, що тягне економіку назад і яка була економічно ефективною для старих видів виробництва, але абсолютно неприйнятна для нових" [4, р.3-42].

Висновки. З метою мінімізації незбалансованості нагромадження людського

потенціалу в Україні необхідно, в першу чергу, підвищити ефективність коштів, що вкладаються в освітню сферу шляхом збільшення питомої ваги витрат, які спрямовуються на початковий та середній освітні рівні; сприяти залученню інвестицій у сферу вищої освіти; розробити і впровадити систему персоніфікованого фінансування освіти громадян на основі їх попередніх освітніх досягнень і результатів акредитації навчальних закладів; установити достойні гарантії мінімального соціального забезпечення громадян шляхом законодавчого затвердження в Україні обсягів погодинної мінімальної оплати праці на рівні європейських стандартів.

Україна відноситься до країн зі значним природно-ресурсним потенціалом, тому необхідність подолання наслідків "ресурсного прокляття" - одне з найактуальніших завдань вітчизняної соціально-економічної політики. З цієї метою передусім потрібно створити систему акумулювання та перерозподілу коштів від використання природно-ресурсного потенціалу на реформування системи освіти, спрямованої на розвиток нових видів виробництва, притаманних ері суцільної інформатизації.

Отже, головною умовою економічного

піднесення нації є збалансований розвиток усіх складових національного багатства (в даній статті проаналізовані 2 з 4-х) з метою створення надійної основи для соціально-економічного розвитку країни.

Список літератури:

1. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Гесць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В.Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. - К., 2011. - 696с.
2. Соціально-економічний розвиток України за січень-лютий 2011 р. / Держкомстат України. - 2011 [Електронний ресурс]. - Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
3. Демографічна криза в Україні: її причини і наслідки. - С. 21, 28, 67-68.
4. Leamer E.E., Maul H., Rodriguez S., Schott P.K. Does Natural Resource Abundance Increase Latin American Income Inequality?. - P. 3-42.

Анотація

А.А. Вдовичен

ДИСПРОПОРЦИИ СОСТАВНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ НАЦИОНАЛЬНОГО БОГАТСТВА УКРАИНЫ : ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО И ЕСТЕСТВЕННО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛО

Основным заданием данной статьи является анализ круга вопросов, которые касаются формирования таких составляющих национального богатства, как человеческий и естественно-ресурсный потенциалы а также выявления и минимизация диспропорций в процессе их формирования.

Ключевые слова: национальное богатство, диспропорции, дисбаланс, человеческий потенциал, естественно-ресурсный потенциал.

Summary

Anatoliy Vdovichen

DISPROPORTIONS OF COMPONENT ELEMENTS OF NATIONAL RICHES OF UKRAINE : HUMAN AND NATURALLY-RESOURCE POTENTIALS

The basic task of this article is an analysis of circle of questions that touch forming of such constituents of national riches, as human and naturally-resource potentials and also exposures and minimization of disproportions in the process of their forming.

Keywords: national riches, disproportions, disbalance, human potential, naturally-resource potential.